

PROPISE O STAŽU OSIGURANJA S POVEĆANIM TRAJANJEM TREBA USKLAĐIVATI S PRAVNOM STEČEVINOM EU-a

Učur, Marinko Đ.

Source / Izvornik: **Sigurnost : časopis za sigurnost u radnoj i životnoj okolini, 2012, 54, 365 - 374**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:981508>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

PRAVNI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

M. Đ. Učur*

PROPISE O STAŽU OSIGURANJA S POVEĆANIM TRAJANJEM TREBA USKLAĐIVATI S PRAVNOM STEČEVINOM EU-a

UDK 331.45:349.2](4-6 EU)
PRIMLJENO: 20.9.2012.
PRIHVAĆENO: 3.10.2012.

SAŽETAK: Republika Hrvatska je preuzela obveze po Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica da će «razvijati međusobnu suradnju na poboljšanju razine zaštite zdravlja i sigurnosti radnika, uzimajući kao primjer razinu zaštite koja postoji u Zajednici». To je stalan proces koji se odnosi i na zaštitu zdravlja i sigurnost radnika na radu koje danas uređuje Zakon o stažu osiguranja s povećanim trajanjem. Država će tome pristupiti uvažavajući načelo tripartizma i socijalnog dijaloga sa sindikatima i udrugama poslodavaca. Taj složeni posao zahtijeva stručni i znanstveni pristup u «projektiranju» (stvaranju) novih propisa, u realiziranju i nadzoru propisanoga. Do objektivnih i boljih rješenja dolazi se korištenjem multidiscipliniranih i interdiscipliniranih timova i metoda (ekonomskih, socioloških, radno-pravnih, ergonomskih, socijalno-pravnih i drugih) koji su prisutni u zaštiti zdravlja i života, odnosno zaštiti na radu u najširem smislu riječi. «Dekretom» se neće ukinuti radna mjesta s posebnim uvjetima rada niti djelatnosti koje «loše» utječu na život i zdravlje, a pogotovo se neće moći (niti smiju) zanemariti posebne kategorije posebno zaštićenih, pa i invalidnih osoba, odnosno radnika. Zbog svega toga potrebno je zakon kojim se uređuje i staž osiguranja s povećanim trajanjem osuvremeniti, što je predmet ovoga rada.

Ključne riječi: zaštita zdravlja, sigurnost radnika, staž osiguranja s povećanim trajanjem, zahtjevi suvremene socijalne države, prava u osiguranju

UVOD

Brojna su pitanja i odnosi koje uređuju propisi u području mirovinskog osiguranja, zaštite na radu i drugi koji se izravno i neizravno odnose na staž s povećanim trajanjem, te prava i obveze subjekata u pravnim odnosima u čijem sadržaju je i to pitanje. To se prvenstveno odnosi na propise o mirovinskom osiguranju.¹ U njima se, pored ostalog, uređuju pitanja mirovinskog staža, sta-

ža osiguranja na temelju plaćenih doprinosa za mirovinsko osiguranje, medicinskog vještačenja i medicinskoj dokumentaciji, postupku i načinu kontrole podataka o kojima ovise prava iz mirovinskog osiguranja, vođenju matične evidencije o posebnim pravima radnika pojedinih profesija i na posebnim radnim mjestima i drugo.

Zakonom o stažu osiguranja s povećanim trajanjem uređuju se: radna mjesta na kojima se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem, zanimanja na kojima se staž računa s povećanim trajanjem; osiguranici-invalidne osobe kojima se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem, snižavanjem dobne granice za stjecanje prava na starosnu mirovinu; postupak i evidencije,

*Prof. dr. sc. Marinko Đ. Učur, dipl. pravnik, znanstveni savjetnik iz Rijeke, marinko.ucur051@gmail.com.

¹Zakon o mirovinskom osiguranju - N.N., br. 102/98. do 76/12., Uredba o radnim mjestima ovlaštenih carinskih službenika kojima se staž osiguranja računa u povećanom trajanju - N.N., br. 43/12. (stupilo na snagu 24.4.2012.).

nadzor, kazne i druga pitanja.² Provedbenim (podzakonskim) aktima uređuju se: metodologija izrade stručne dokumentacije zbog utvrđivanja staža osiguranja s povećanim trajanjem, način računanja staža na pojedinim dužnostima, odnosno poslovima i radnim mjestima (carinski službenici, vojne osobe, policajci i dr.).

Računanje i priznavanje staža osiguranja s povećanim trajanjem dugo je prisutno kao složeno pitanje u teoriji, zakonodavstvu i praksi mirovinskog (invalidskog) osiguranja, prava zaštite na radu, radnog zakonodavstva, u medicini rada, ergonomiji i drugim disciplinama i područjima. Presudni su uvjeti rada i prava po osnovi rada. Koji su to poslovi ili koja su to radna mjesta na kojima se taj staž priznavao, odnosno priznaje i kakva je «budućnost»toga? U «svakodnevnom životu», pa i u literaturi govori se o «beneficiranjem stažu» iako nema niti jednog elementa koji bi pravdao atribut «beneficirani».

Zahtjev je da se multidisciplinarno i interdisciplinarno prati ovaj institut i istražuju uvjeti rada u svim više ili manje «kritičnim» okvirima kako bi se što objektivnije i cjelovitije došlo do pokazatelja s kojima će se nastojati odgovoriti na postavljeno pitanje. Cilj je optimalizacije procesa i uvjeta rada kao osnovice postizanja što više sigurnosti rada i radnika. Bez obzira na snagu pojedinih znanstvenih disciplina i ljudi koji rade stručne i znanstvene poslove u tim područjima mora se preferirati, a onda i u ocjenjivanju i utvrđivanju mjesta radnika u svakom radnom procesu i njegovom mjestu i okruženju (okolišu) u kojemu radi i živi (pravni, ekonomski, sociološki, psihološki, medicinski, tehnički i dr. aspekti). Svi ti naponi moraju biti stalni kako bi se smanjile negativne posljedice čovjekovog rada na samog čovjeka (radnika), na rad i okoliš (u sustavu: radnik-stroj-okoliš). Staž s povećanim trajanjem nije nikakva beneficija. Njegova svrha je da se «ujednače» ili približe uvjeti u pogledu ostvarivanja prava na mirovinu. Tom institutu mora se pristupiti s pozicije suvremenih dostignuća teorije i prakse, ka humanizaciji rada i ličnosti radnika.

²Zakon o stažu osiguranja s povećanim trajanjem - N.N., br. 71/99., 46/07., 4/08., 61/11.

ZAŠTITA ŽIVOTA I RADA RADNIKA

Propisi u Republici Hrvatskoj o zaštiti života i rada radnika usklađeni su i usklađuju se s pravnom stečevinom Europske unije (EU), u stalnom, dinamičnom kretanju i razvoju. Riječ je o «europaizaciji pravila nacionalnog pravnog poretka o zaštiti na radu»³. «Međutim, stanje u zaštiti na radu u Republici Hrvatskoj ne zadovoljava, na što upućuju nalazi Državnog inspektorata, koji upozorava da posljedice ozljeda i bolesti uzrokovanih radom teško pogađaju ozlijeđene i njihove obitelji te zdravstvene i mirovinske fondove... radi se o velikim iznosima i da na taj način poslodavci dio troškova investicija i troškova proizvodnje prelijevaju u proračune zdravstvenih i mirovinskih fondova.»⁴

Radnici moraju biti osposobljeni za rad na siguran način. Poslodavac odgovara za zaštitu na radu, ali odgovaraju i radnici zbog «pogrešnog» rada, neuporabe sredstava zaštite na radu. Odgovaraju i ovlaštenici poslodavca kao i predstavnici radnika. Odgovorni su i svi drugi koji imaju bilo kakve ovlasti u procesu rada, ali i inspektori rada (istina po drugoj osnovi). Neadekvatna je prevencija profesionalnih rizika. Uz to «subjektima, odnosno adresatima pravnih pravila iz područja zaštite na radu namijenjeni su novi i stroži zahtjevi, pri čemu oni još uvijek ne realiziraju u potpunosti do sada propisane, odnosno zatečene obveze».⁵

«Naglašava se koncept kvalitete radnog i privatnog života, koji je obuhvaćen pojmom dobrobit i poimanjem zdravlja...»⁶

Zaštita života i zdravlja radnika, na temelju Ustava Republike Hrvatske, uređena je Zakonom o zaštiti na radu, Zakonom o radu, brojnim

³ Šokčević, Svjetlana, Zaštita zdravlja i sigurnost na radu, Tim Press, Zagreb, 2006., str 9.

⁴ Šokčević, Svjetlana, Zaštita zdravlja i sigurnost na radu, Tim Press, Zagreb, 2006., str 9.

⁵ Šokčević, Svjetlana, Zaštita zdravlja i sigurnost na radu, Tim Press, Zagreb, 2006., str 10.

⁶ Šokčević, Svjetlana, Zaštita zdravlja i sigurnost na radu, Tim Press, Zagreb, 2006., str 11. «poimanjem zdravlja kao tjelesnog, duševnog i društvenog stanja, a ne samo fizičkog stanja organizma bez bolesti ili nesposobnosti».

podzakonskim aktima, kolektivnim ugovorima i drugim autonomnim općim aktima poslodavca.⁷ Navedeni i drugi propisi usklađeni su s brojnim međunarodnim (univerzalnim) izvorima prava (Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima - N.N., br. 12/93.; Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR-a, ILO); Europska socijalna povelja iz 1961. (s dodatnim protokolima i drugi).

Zakon o radu

Zakon o radu, posebno uređuje zaštitu života, zdravlja, privatnosti i dostojanstva radnika, propisujući obveze poslodavca u zaštiti života, zdravlja i čudoređa radnika (članak 33.), a odnosi se na postrojenja, uređaje, opremu, alate, mjesto rada i pristup mjestu rada, organizaciju rada, informiranje radnika o opasnostima posla kojega obavlja, osposobljavanje radnika i dr.; zaštita privatnosti radnika (članaka 34.), a odnosi se na zaštitu osobnih podataka.⁸ Zakon o radu koristi se pojmom «narav posla», ali ne daje njegovu definiciju, pa će korisno poslužiti ono što piše S. Šokčević, u navedenom dijelu: «Pojam narav posla upozorava na razliku između redovnih poslova ili poslova koji se obavljaju u redovnim radnim uvjetima te poslova s posebnim uvjetima rada i poslova na kojima niti uz primjenu mjera zaštite na radu nije moguće zaštititi radnika od opasnosti i štetnosti kojima je izložen tijekom rada.» To se odnosi i na one poslove za koje se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem.⁹ Za ovaj rad bitna je i odredba članka 44. Zakona o radu («skraćeno radno vrijeme»): «Na poslovima na kojima, uz primjenu mjera zaštite zdravlja i sigurnosti na radu, nije moguće zaštititi radnika od štetnih utjecaja, radno vrijeme se skraćuje razmjerno štetnom utjecaju uvjeta rada

na zdravlje i radnu sposobnost radnika.»¹⁰ To je na odgovarajući način sadržaj procjene opasnosti. Radnici su posebno zaštićeni (Rad duži od punog vremena i dr.), a «Pri ostvarivanju prava ... iz radnog odnosa ili u svezi s radnim odnosom, skraćeno radno vrijeme... izjednačuje se s punim radnim vremenom.»

Radno vrijeme je rizik rada, pa se heteronomnim i autonomnim aktima propisuje «ograničavanje njegova trajanja, propisivanje prava na stanku i njezinog najkraćeg trajanja te pravila o obveznom tjednom i godišnjem odmoru.... mjera su prevencije rizika koji proizlaze iz neprijemljenog rasporeda radnog vremena (redovnog i produženog).¹¹ Radnik koji radi na poslovima na kojima, uz primjenu mjera zaštite zdravlja i sigurnosti na radu, nije moguće zaštititi ga od štetnih utjecaja, «ima za svaku kalendarsku godinu na godišnji odmor u trajanju od najmanje pet tjedana.» (čl. 55. Zakona o radu - st. 2.). Riječ je o poslovima na kojima se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem. Zaštita je moguća, iako ne u potpunosti, pa je režim toga specifičan.

Zakon o radu posebno regulira noćni rad, zabranu noćnog rada i obveze poslodavca prema noćnim i smjenskim radnicima (čl. 48., 49., 51.). Poslodavac je «dužan voditi osobitu brigu o organizaciji rada prilagođenoj radnicima te o sigurnosnim i zdravstvenim uvjetima u skladu s naravi posla koji se obavlja noću ili u smjeni», te radnicima «osigurati sigurnost i zdravstvenu zaštitu u skladu s naravi posla koji se obavlja kao i sredstva zaštite i prevencije koji odgovaraju i primjenjuju se na sve ostale radnike i dostupne su u svako doba.»

Posebno je uređena zaštita radnika koji su privremeno ili trajno nesposobni za rad (zabrana otkazivanja ako je ta nesposobnost privremeno uzrokovana ozljedom na radu ili profesionalnom bolešću, zabrana štetnog utjecaja na na-

⁷Ustav Republike Hrvatske - N.N., br. 56/90. do 85/10.; Zakon o zaštiti na radu - N.N., br. 59/96. do 75/09.; Zakon o radu -N.N., br. 149/09., 61/11. i 82/12.; Učur, Marinko, Pavlović, Milan, Zaštita na radu-provedbeni propisi, Tim Press, Zagreb, 2010.

⁸Konvencija MOR-a 155. o zaštiti na radu, zdravstvenoj zaštiti i radnoj okolini (1981.) - N.N., br. 11/03. Vidjeti: UČUR, M., LALETA, S., Konvencije MOR-a s komentarima, TIM press, Zagreb, 2007.; Direktiva VE 89/391/EEZ od 12. lipnja 1989. o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja u sigurnosti i zaštiti zdravlja radnika na radu.

⁹Šokčević, cit. str. 26.

¹⁰Pravilnik o poslovima s posebnim uvjetima rada - N.N., 5/84., Pravilnik o utvrđivanju opće i posebne zdravstvene sposobnosti radnika i sposobnosti radnika za obavljanje poslova s posebnim uvjetima rada - N.N., br. 3/84., Ostale provedbene propise vidi u navedenoj knjizi Učur, Pavlović: Europska soc. povelja - cit. čl. 2.

¹¹Šokčević, cit. str. 30.

predovanje ili ostvarivanje drugih prava, pravo povratka na prethodne ili odgovarajuće poslove, pravo zaposlenja na drugim poslovima, prednost pri stručnom osposobljavanju i školovanju, te poseban režim otkaza u slučaju profesionalne nesposobnosti za rad ili neposredne opasnosti od nastanka invalidnosti, odnosno otpremnine u slučaju ozljede na radu ili profesionalne bolesti), u čl. 74.-81. Zakona.¹²

Puno je razloga i uzroka koji dovode do profesionalne nesposobnosti za rad, odnosno opće nesposobnosti za rad.¹³ Za otežane uvjete rada radnik ima pravo na povećanu plaću. To se odnosi i na rad na poslovima koji zahtijevaju posebna sredstva i mjere zaštite na radu. To se prvenstveno utvrđuje autonomno, pa je očekivati da se to uredi kolektivnim ugovorom ili drugim autonomnim općim aktom kod poslodavca (kriteriji i iznosi povećanja plaće u tim slučajevima). No, nesporno je da su otežani uvjeti rada na poslovima na kojim se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem. Drugi su poslovi koji zahtijevaju nošenje osobnih, zaštitnih sredstava sve vrijeme rada, nošenje teških tereta, rad s opasnim radnim tvarima i drugi prema procjeni opasnosti (primjena osnovnih i posebnih pravila zaštite na radu, prilagođavanje rada radnicima, način rada, oprema, smanjenje jednoličnog rada i rada po učinku). Sve to «ne smije biti supstitut za provedbu osnovnih i posebnih pravila i mjera zaštite na radu».¹⁴

«Radnik koji odbije raditi jer nisu provedene propisane mjere zaštite zdravlja i sigurnosti na radu ima pravo na naknadu plaće, u visini kao

¹²«Za utvrđivanje neposredne opasnosti od nastanka invalidnosti potrebno je postojanje simptoma bolesti, čije postojanje upozorava da postoji štetan utjecaj rada na zdravlje radnika, kao i to da će radna sposobnost biti smanjena ako radnik ne bude udaljen s radnog mjesta. Radnik ne može steći status invalida rada po osnovi neposredne opasnosti od nastanka invalidnosti, jer se taj status stječe ostvarivanjem prava na invalidsku mirovinu ili prava na profesionalnu rehabilitaciju. Neposredna opasnost od nastanka invalidnosti može biti razlog osobno uvjetovanog otkaza samo ako ima trajno obilježje i ako upravo zbog toga radnik više ne može uspješno obavljati poslove radnog mjesta.» Šokčević - cit. str. 38-39.

¹³«Profesionalna nesposobnost za rad upućuje na smanjenje radne sposobnosti, dok opća nesposobnost za rad upućuje na gubitak radne sposobnosti. Šokčević - cit. str. 38.

¹⁴Šokčević, isto - str. 41

da je radio, za vrijeme dok se ne provedu propisane mjere zaštite zdravlja i sigurnosti na radu, ako za to vrijeme ne obavlja druge odgovarajuće poslove».¹⁵

Zakon o zaštiti na radu - zaštita života i rada radnika

«Svrha ovoga Zakona je sprječavanje ozljeda na radu, profesionalnih bolesti, drugih bolesti u svezi s radom te zaštita radnog okoliša». Definicije tih pojmova daje Zakon o mirovinskom osiguranju, Zakon o listi profesionalnih bolesti, Zakon o zdravstvenom osiguranju i Zakon o zaštiti na radu.¹⁶ Zakon o zaštiti na radu osigurava posebnu zaštitu «posebnih skupina radnika»: mladeži, žene radnice, invalidi, profesionalno oboljele osobe i stariji radnici, a pojam «radno mjesto» proširuje pojmom «radni okoliš», pa «obuhvaćaju se sva radna mjesta i prostori pod neposrednim ili posrednim nadzorom poslodavca na kojima se radnici moraju nalaziti ili do kojih moraju dolaziti u tijeku rada».¹⁷

Poslovna pravila zaštite na radu odnose se na posebne sposobnosti radnika koji rade na poslovima s posebnim uvjetima rada (dob, spol, stručne sposobnosti, zdravstveno, tjelesno ili psihičko stanje te psihofiziološke i psihičke sposobnosti, kao i na uvjete rada i način obavljanja radnog postupka).

U odredbama kojima Zakon propisuje «uređivanje i provedbu zaštite na radu» naročito je bitna procjena opasnosti kao elaborat i podloga za provedbu zaštite na radu.¹⁸

¹⁵Zakon o radu, cit. čl. 87., st. 4. Konvencija MOR-a (ILO) br. 155., cit. čl. 13. (bitno je da radnik «ima pravo vjerovati da je radna situacija izvor izravne i ozbiljne opasnosti za njegov život i zdravlje... sve dok to stanje traje»). Vidi Zakon o zaštiti na radu - cit. čl. 79., st. 2. do 5.

¹⁶Zakon o mirovinskom osiguranju - N.N., br. 102/98. do 130/10., 76/12., Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju - N.N., br. 150/08. do 49/11., 57/12., Zakon o listi profesionalnih bolesti - N.N., br. 162/98., 107/07.

¹⁷Zakon o zaštiti na radu - cit. čl. 1. i 6. «zaštita na radu je sastavni dio organizacije rada i izvođenje radnog procesa...» čl. 8.

¹⁸Pravilnik o izradi procjene opasnosti - N.N., br. 48/97. do 144/09., procjenjuju se: opasnosti na radu, štetnosti na radu i napori na radu.

Opasnosti na radu su mehaničke, opasnosti od električne struje, od požara i eksplozije te toplinske opasnosti, sve kao uzrok ozljeda na radu. Štetnosti na radu traju (djeluju) dugoročno, radnik im je izložen dulje vrijeme i sve ih više osjeća, a onda nastupa štetna posljedica (profesionalne ili druge bolesti). To se ubrajaju: mikroklima, buka, vibracije, kemijski biološki agensi, zračenja, rasvjeta na radnom mjestu i dr. Brojni su tjelesni i psihofizički napori u radnom procesu i načinu izvedbe radnih postupaka, što se smatra naporima na radu.

U području zaštite na radu posebno složeno pitanje su «poslovi s posebnim uvjetima rada». To su oni «poslovi koje mogu obavljati samo radnici koji osim općih uvjeta za zasnivanje radnog odnosa ispunjavaju i posebne uvjete glede dobi života, spola, stručnih sposobnosti, zdravstvenoga, tjelesnog ili psihičkog stanja (zdravstveno stanje) te psihofiziološke i psihičke sposobnosti (psihička sposobnost), a poslodavac ne smije rasporediti radnika na poslove s posebnim uvjetima rada ako prethodno na propisani način nije utvrđeno da radnik ispunjava potrebne uvjete.»¹⁹

Složena su pitanja zaštite mladeži, žena, radnika umanjenih radnih sposobnosti i starijih radnika te uporabe sredstava rada, osobnih zaštitnih sredstava i radnih postupaka. To uređuju brojni provedbeni propisi u skladu s univerzalnim propisima i pravnom stečevinom EU-a. To se odnosi i na pitanja opasnih radnih stvari.²⁰

Ovako složena područja odnosa prate brojni subjekti s precizno utvrđenim pravima: poslodavac, radnik, koordinator zaštite na radu, ovlaštene ustanove i trgovačka društva, odbor za zaštitu na radu, povjerenik radnika za zaštitu na radu, inspektori rada, ovlaštenici poslodavca, stručnjaci za zaštitu na radu, služba medicine rada, projektanti, izvođači radova, proizvođači osobnih zaštitnih sredstava i opreme, ali i donosioci propisa svih klasifikacija.

STAŽ OSIGURANJA S POVEĆANIM TRAJANJEM

U Republici Hrvatskoj na snazi je i primjenjuje se Zakon o stažu osiguranja s povećanim trajanjem koji je donio Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora na sjednici 25. lipnja 1999. Do sada je mijenjan i dopunjavao još dva puta.²¹ «Ovim se zakonom uređuje sljedeće:

1. radna mjesta i zanimanja na kojima se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem
2. staž osiguranja s povećanim trajanjem osiguravatelja - invalidnih osoba
3. snižavanje dobne granice za stjecanje prava za starosnu mirovinu
4. postupak i vođenje evidencije o radnim mjestima i zanimanjima, odnosno osiguravateljima kojima se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem
5. nadzor, financiranje i kazne.»²²

Sadržaj Zakona propisuje kako pojedini, točno određeni osiguravatelji, zbog posebnih osobina ostvaruju prava iz obveznog mirovinskog osiguranja na temelju generacijske solidarnosti.²³

Zakon o mirovinskom osiguranju daje definiciju osiguravatelja, kao osoba koje su obvezno osigurane (čl. 10.-16.), a Zakon o stažu osiguranja s povećanim trajanjem u članku 1. propisuje prava iz obveznog osiguranja na temelju generacijske solidarnosti ovim osiguravateljima: zaposlenim na osobito teškim i za zdravlje i radnu sposobnost štetnim radnim mjestima; osiguravateljima kojima nakon određenih godina života, zbog naravi i težine posla, fiziološke funkcije organizma opadaju u toj mjeri da onemogućavaju daljnje uspješno obavljanje toga posla, te osigurane sljepije osobe, osobe oboljele od distrofije i srodnih mišićnih i neuromišićnih bolesti, oboljeli od paraplegije, cerebralne i dječje paralize, multipleks skleroze, reumatoidnog artritisa, gluhe osobe te

¹⁹Zakon o zaštiti na radu – cit. čl. 34.; Pravilnik o poslovima s posebnim uvjetima rada - N.N., br. 5/84.

²⁰Zakon o zaštiti na radu – cit. čl. 37. - 49.

²¹Zakon o stažu osiguranja s povećanim trajanjem - N.N., br. 71/99., 46/07., 41/08.

²²Isto - cit. čl. 2.

²³Zakon o mirovinskom osiguranju i ovaj Zakon – cit. čl. 1.

osobe kod kojih postoje funkcionalni poremećaji zbog kojih se ne mogu samostalno kretati bez uporabe invalidskih kolica.

Valja istaknuti da staž osiguranja s povećanim trajanjem nije reguliran u Zakonu o mirovinskom osiguranju iz 1998. g., koji se počeo primjenjivati 1. siječnja 1999. g. To je uređeno posebnim zakonom. Ipak je u čl. 181. Zakona o mirovinskom osiguranju „ugrađeno“ posebno rješenje za te osiguranike kojima se do 31. prosinca 1998. g. staž osiguranja računao s povećanim trajanjem, a do 31. prosinca 2003., godine 2007. su ostvarili pravo na starosnu mirovinu, snižena je dobna granica za stjecanje toga prava po posebnoj skali „ovisno o stupnju povećanja staža“: po jednu godinu za svakih 6 godina staža osiguranja „koji se za efektivno navršениh 12 mjeseci računa kao 14 mjeseci staža osiguranja; 5 godina ako se 12 mjeseci računa kao 15; 4 godine ako se efektivnih 12 računa kao 16 mjeseci staža osiguranja, te za svake 3 godine staža osiguranja koji se za efektivno navršениh 12 mjeseci računa kao 18 mjeseci staža osiguranja.“ Taj postupak je završen tek 2007. prema izmijenjenom Zakonu.²⁴

Uređivanje staža s povećanim trajanjem i priznavanjem prava iz mirovinskog osiguranja prema toj osnovi je posljedica određenih uzroka i stanja, odnosno svojstva osiguranika koji se nalaze u stanju socijalne potrebe koja se ne mogu nadmašiti bez pomoći socijalno pravnih tijela i priznavanjem prava na odgovarajuću socijalnu prestaciju.²⁵

Zakonom, prema metodi taksativnog normiranja, određenim osiguranicima staž osiguranja računa se s povećanim trajanjem i snižava dobna granica za stjecanje prava na starosnu mirovinu. Starosna mirovina javlja se kao trajna socijalna prestacija u novcu, tj. pravo osiguranika kada ispuni uvjete propisane Zakonom: status, godine života i godine staža osiguranja. Da bi

se osiguraniku računao staž osiguranja s povećanim trajanjem zahtijeva se da je „zaposlen s punim radnim vremenom ili sa skraćenim radnim vremenom, koji se prema Zakonu i kolektivnom ugovoru smatra kao zaposlenje s punim radnim vremenom.“²⁶

Radna mjesta na kojima se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem

Zakon određuje („utvrđuje“) radna mjesta u rudnicima i željezarama, u proizvodnji olovnih akumulatora, ferolegura i elektroda, u ljevaonicama, u proizvodnji nemetala, vatrostalnog materijala i stakla, u pomorskoj brodogradnji, proizvodnji kompleksnih NPK umjetnih gnojiva, u proizvodnji građevnog materijala, u građevinarstvu, geološkim i rudarskim istraživanjima, u prometu i komunalnoj djelatnosti, šumarstvu, pomorskom ribarstvu, u industriji prerade kudjelje i jute, u proizvodnji polivinil-klorida, u proizvodnji i preradi gumenih smjesa, u tekstilnoj industriji, na obradi teških strojnih dijelova i alatnih strojeva, u poljoprivrednom zrakoplovstvu, na poslovima montaže industrijskih postrojenja u kožarsko-prerađivačkoj industriji, u proizvodnji kamene vune i u kamenolomu.

„Osobito teška i za zdravlje i radnu sposobnost štetna radna mjesta na kojima se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem jesu radna mjesta na kojima postoje štetni utjecaji na zdravstveno stanje i radnu sposobnost zaposlenika, unatoč tome što su primijenjene opće i posebne zaštitne mjere utvrđene propisima o zaštiti na radu.“²⁷

U navedenim djelatnostima točno su utvrđena radna mjesta „kao osobito teška i za zdravlje i radnu sposobnost štetna..., kao i stupanj povećanja staža osiguranja na tim radnim mjestima.“ Nazive radnih mjesta utvrđuje Zakon, a to treba uvažavati u heteronomnim i u autonomnim propisima koji se na to odnose.²⁸

²⁴Zakon o mirovinskom osiguranju - cit. čl. 181. Vidi čl. 33. Zakona; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o mirovinskom osiguranju - N.N., br. 117/03.

²⁵Učur, Marinko, Socijalno pravo, Informator, Zagreb, 2000.

²⁶Zakon - cit. čl. 3.

²⁷Isto - čl. 4.

²⁸Misli se na zakone, podzakonske akte, kolektivne ugovore, pravilnike o radu i druge opće akte kod poslodavaca.

„Svakih 12 mjeseci provedenih na radnim mjestima ... računa se staž osiguranja kao“ 18, 16, 15, 14 mjeseci. Za istaknuti je potrebu ujednačenja terminologije i pojmova i iz drugih propisa (klasifikacija djelatnosti, zanimanja, zaštite na radu).²⁹

Zakonom o izmjenama i dopunama Pomorskog zakonika (N.N., br. 61/11.) ne važi čl. 4., st. 2., odjeljak XV., t. 2. „Radna mjesta u pomorskom prometu“, Zakona o stažu osiguranja s povećanim trajanjem.

Zanimanja na kojima se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem

U odredbama čl. 5. Zakon utvrđuje „zanimanja na kojima fiziološke funkcije organizma nakon određenih godina života opadaju u toj mjeri da onemogućavaju uspješno obavljanje poslova i zanimanja na sljedećim radnim mjestima...“ (tako je u tom stavku (1) navedeno 11 radnih mjesta od plesača klasičnog baleta do dimnjačara i dimnjačara majstora - čišćenje visokih tvorničkih dimnjaka i toranjskog kontrolora letenja s valjanim ovlaštenjem). „Na tim radnim mjestima (točno određenim)“, svakih 12 mjeseci staža osiguranja računa se kao 18, 16, odnosno 15 mjeseci.

To nije „konačan“ popis jer se on može dopunjavati, odnosno mijenjati kako po radnim mjestima tako i po zanimanjima, po pribavljenoj dokumentaciji „izrađenoj prema metodologiji, koju pravilnikom propisuje ministar nadležan za mirovinsko osiguranje.“ Inicijativu može dati poslodavac, sindikat i Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje koji snosi troškove za izradu stručne dokumentacije, a o dokumentaciji i zahtjevu odlučuje nadležni ministar „koji pribavlja mišljenje specijaliziranih znanstvenih i stručnih ustanova.“ To se odnosi i na utvrđivanje novih i ukidanje utvrđenih radnih mjesta i zanimanja na kojima se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem.³⁰

²⁹Zakon o nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti - N.N., br. 98/94., Nacionalna klasifikacija zanimanja 2010 - NKE10. N.N., br. 147/10., 14/11.

³⁰Zakon - cit. čl. 6., Pomorski zakonik - N.N., br. 61/11.: čl. 14. (129a) i 70.; Pravilnik o metodologiji osiguranja s povećanim trajanjem - N.N., br. 45/00.

Osiguranici – invalidne osobe kojima se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem

U čl. 7. propisano je kojim se osiguranicima invalidnim osobama priznaje staž osiguranja i računa s povećanim trajanjem tako da se „svakih 12 mjeseci staža osiguranja računa kao 15 mjeseci“. To su invalidne osobe koje to svojstvo imaju temeljem rješenja Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje „na temelju nalaza i mišljenja ovlaštenih vještaka“. Tako se dokazuje da njihovo „zdravstveno stanje uzrokuje trajne posljedice za život i rad“, a to su: slijepo osobe, osobe oboljele od distrofije i srodnih mišićnih i neuromišićnih bolesti, oboljele od paraplegije, cerebralne i dječje paralize, multipleks skleroze, reumatoidnog artritisa, gluhe osobe i osobe kod kojih postoje funkcionalni poremećaji zbog kojih se ne mogu samostalno kretati bez uporabe invalidskih kolica.

Snižavanje dobne granice za stjecanje prava na starosnu mirovinu

„Snižavanje dobne granice za stjecanje prava na starosnu mirovinu ovisi o dužini razdoblja za koje se staž osiguranja računa s povećanim trajanjem i stupnju povećanja staža osiguranja“ (po jednu godinu za svakih 6, 5, 4, 3 godine, prema računanju staža osiguranja i njegovom uvećanju).³¹

Postupak, evidencije, nadzor i kazne

Zakon u odredbama čl. 9.-13. propisuje: postupak prema odredbama Zakona o mirovinskom osiguranju („ako ovim Zakonom nije drukčije određeno“), evidencije prema ovom Zakonu vodi Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (za osiguranike, radna mjesta odnosno zanimanja), obveza poslodavca o evidenciji i prijavama o osiguranicima koji kod njega rade, upravni nadzor provodi nadležno ministarstvo, a inspekcijski nadzor obavlja Državni inspektorat. Propisane

³¹Zakon čl. 8. u vezi sa čl. 4., 5., Zakon o mirovinskom osiguranju - cit. čl. 30. Za invalidne osobe (čl. 7.) „snižava se dobna granica... za stjecanje prava na starosnu mirovinu... po jednu godinu za svakih pet godina provedenih u osiguranju koje se računa 12 mjeseci kao 15 mjeseci.“

su novčane kazne ako poslodavac počini prekršaj propisan čl. 13. Zakona kao i za odgovornu osobu kod poslodavca-pravne osobe.

ZAKLJUČAK

Pitanje staža s povećanim trajanjem ne može i ne treba se promatrati i analizirati izvan okvira kretanja u mirovinskom osiguranju i drugim odnosima u socijalnoj državi. To je dio socijalne politike. Staž osiguranja s povećanim trajanjem nije nikakva beneficija. Želi se posebne kategorije osiguranika koliko-toliko izjednačiti s onima koji nisu u položaju, nemaju svojstva i uvjete rada kao osiguranici kojima se pravo na uvećani staž osiguranja priznaje. Ističe se načelo uzajamnosti i načelo solidarnosti u osiguranju. Svi subjekti u socijalno-pravnim odnosima (i drugim) imaju prava i dužnosti u vezi s osiguranjem u mirovinskom osiguranju (izravno i neizravno), pa i što se tiče staža osiguranja s povećanim trajanjem. To nije statična kategorija, pa uvažavajući gospodarsko-politički sustav, karakteristike gospodarskih i drugih djelatnosti i razvoj tehnologije tomu treba pristupiti u procesu koji je složen, zahtjevan i skup.

Treba odgovoriti na pitanje koje su to rizične skupine koje trebaju biti obuhvaćene ovim oblikom osiguranja (pa i restriktivnije nego je postojeće stanje i odnosi), ali taj institut za sada se ne može ukinuti. Ekonomski i slični razlozi ne smiju se koristiti na štetu zdravlja i radne sposobnosti (jer su postali vrlo značajna determinanta svih oblika socijalnog osiguranja), bez obzira na skori ulazak Republike Hrvatske u članstvo EU. Time neće prestati osobito teški i štetni za život i zdravlje poslovi na brojnim radnim mjestima, uz uvažavanje svega propisanoga (a manje primijenjenog) u normama prava zaštite na radu. To se još više odnosi na osiguranike-invalidne osobe i pojedina zanimanja „u kojima fiziološke funkcije organizma opadaju...“. Ne mogu druga prava u pravu zaštite na radu, mirovinskom i invalidskom osiguranju „zamijeniti“ pravo po osnovi navedenog staža osiguranja. Nikada štetni uvjeti rada neće biti eliminirani. Mogu se, eventualno, smanjivati. To se mora mjeriti te permanentno

pratiti znanstvenim i stručnim metodama. Zdravlje se mora pratiti i čuvati od začeca, a time i sposobnost koja se kasnije mjeri kao radna u najširem smislu riječi. Tu treba tražiti odgovor na pitanje „quo vadis“ staž s uvećanim trajanjem. Kako je već napisano, to je posljedica koju su uzrokovali brojni objektivni i subjektivni uzroci i uvjeti. Sredstva nikad neće biti dovoljna, ali za ove kategorije socijalna država mora tražiti rješenja za ravnotežu. Neizbježna je reforma mirovinskog sustava, ali već od 1.1.1999. g. nema povećanog staža za određene kategorije osiguranika (zbog tjelesnog oštećenja, izmijenjene radne sposobnosti i sl.).³²

Ovo pitanje je iz korpusa ustavnih prava i mora biti uređeno Zakonom (što je propis važniji, to je postupak njegovog donošenja složeniji).³³ Razlog zašto su ovim Zakonom obuhvaćene invalidne osobe je u činjenici da u Hrvatskoj nema posebnog zakona o invalidskom osiguranju, a bez obzira što invalidne osobe ne rade na opasnim i štetnim radnim mjestima, sama činjenica njihovog radnog angažiranja utječe na njihovo zdravlje i život, pa imaju pravo i na socijalne prestacije ovoga oblika. Sve invalidne osobe trebaju u radnom odnosu imati poseban režim.

Revizija je potrebna. Potreban je poseban registar osiguranika i prava.³⁴ Propise treba kodificirati, ali i osuvremeniti.

Mirovinska reforma u Republici Hrvatskoj mora pratiti sustave EU-a (Direktiva 98/49/EZ o očuvanju prava na dodatnu mirovinu zaposlenih i samozaposlenih osoba koje se kreću unutar Zajednice; Direktiva 2003/41/EZ o djelatnostima i nadzoru institucija za strukovno mirovinsko osiguranje (tzv. IORP direktiva), Direktiva 2008/94/EZ; Direktiva 2009/138/EZ.³⁵

³²Loborec Rezo, Lidija, Treba li nam ovakav Zakon o stažu osiguranja s povećanim trajanjem, Sigurnost 51 (1) 11-21, (2009).

³³Učur, Marinko, Nomotehnika u radnom pravu i pravu zaštite na radu, Veleučilište, Rijeka, 2007.

³⁴HZMO ili REGOS, Zakon o doprinosima - N.N., br. 84/08. do 18/11.

³⁵Vukorepa, Ivana, Kapitalno financirani mirovinski sustavi kao čimbenici socijalne sigurnosti (dok. disertacija), Pravni fakultet, Zagreb, 2011., str. 183 i dr.

Na nužnost reformi upućuje i prof. V. Puljiz, i napominje „da je mirovinska reforma složen i rizičan, ali ipak nužan, pothvat koji treba poduzeti nakon pažljive procjene konkretnih prilika svake zemlje.“ (Puljiz, 2007.).

Za sve to je potrebno utvrditi i definirati „temeljne pokazatelje“ i na činjenicama graditi promjene.³⁶ Jedan dio našeg mirovinskog sustava usklađen je s pravnom stečevinom (*acquis communautaire*) EU-a, ali dio još uvijek treba uskladiti s europskim socijalnim modelom (Odluka Europskog vijeća od 23. ožujka 2000., Lisabonska strategija). Socijalna politika treba podržati „gospodarstvo zvanja“, ali da se „pripremi studija o budućem razvoju socijalne zaštite gledano dugoročno, posvećujući posebnu pozornost održivosti mirovinskih sustava...“. Na toj razini prihvaćena je kompromisna koncepcija: uređivanje socijalne sigurnosti dijelom na razini EU-a, a dijelom sporazumijevanjem između socijalnih partnera (Povelja o osnovnim pravima EU, 2007. Lisabonski ugovor, Europska socijalna povelja, 1961. i dr.). Obveza usklađivanja proizlazi iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između RH i Europskih zajednica i njihovih država članica. Pokriveni rizici su starost i invalidnost, te profesionalni rizici (ozljede na radu i profesionalne bolesti). To nije samo pitanje formalne usklađenosti.³⁷

Cilj suvremene države ne smije biti puko i minimalno zadovoljavanje socijalnih potreba, već stvaranje uvjeta da čovjek živi od svojega rada, u sigurnim uvjetima rada. To se odnosi i na kategorije radnika koji danas zbog bilo kojeg svojstva imaju pravo na računanje staža osiguranja s povećanim trajanjem kako bi ostvarili starosnu mirovinu kao socijalnu prestaciju pod posebnim uvjetima. Ovaj institut se ne može promatrati izolirano, već kao sastavni dio u radu, proizvodnji, zaštiti na radu i prevenciji, a ne samo u skraćivanju potrebnog staža za stjecanje prava na mirovinu. To se mora što je moguće više objektivizirati i osuvremeniti za sve, a naro-

čito za posebne kategorije osiguranika. Moraju se uvažavati ekonomski, socijalni, pravni i drugi kriteriji, kao karike u lancu sveukupnih odnosa u državi i svijetu. U pitanju su vitalni interesi ne samo pojedinca, već njihove obitelji, drugih skupina i države. Svaki zahvat u ove odnose moraju pratiti najsuvremenije metode (stručne i znanstvene) u svim disciplinama koje izravno ili neizravno u tome sudjeluju.

Bilo kakva „intervencija“ u propise na snazi kojima je reguliran staž s povećanim trajanjem zahtijeva „provjeravanje“ velikog broja propisa koji imaju „vezu“ s tim institutom. Potpuno je pogrešno ako bi se tomu prišlo zbog recesije i tumačilo da se radi o „beneficiranom stažu.“³⁸

LITERATURA

Loborec Rezo, L.: Treba li nam ovakav Zakon o stažu osiguranja s povećanim trajanjem, *Sigurnost*, 51, 2009., 1, 11-21.

Puljiz, V.: Hrvatski mirovinski sustav, *Revija za socijalnu politiku*, 14., 2007., 2, 163-192.

Rismondo, M.: Hrvatski sustav mirovinskog osiguranja i europski socijalni model, *Revija za socijalnu politiku*, 17., 2010., 1., 89-112.

Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica, N.N. - M. U., br. 14/01. i 1/05.

Šokčević, S.: *Industrijska demokracija i zaštita na radu*, TIM press, Zagreb, 2006.

Šokčević, S.: *Zaštita zdravlja i sigurnost na radu*, Tim press, Zagreb, 2006.

Učur, M., Pavlović, M.: *Zaštita na radu - provedbeni propisi*, TIM press, Zagreb, 2010.

Učur, M., Laleta, S.: *Konvencija MOR-a s komentarima*, TIM press, Zagreb, 2007.

³⁶Vuković, Srećko, Mirovinski sustav u Republici Hrvatskoj, temeljni pokazatelji, *Rev. za soc. politiku*, god. 12., str. 3-4, 377-391, 2005.

³⁷Rismondo, Mihovil, Hrvatski sustav mirovinskog osiguranja i europski socijalni model, *Rev. za soc. politiku*, god. 17, br. 1., str. 89-112., 2010.

³⁸Narodna mudrost kaže: „Sirotinja na vrata, ljubav na prozor.“ „Beneficija= povlaštenje, dobit, prednost, korist, blagodat i dr., Klajić, B., Rječnik stranih riječi, Zora, Zagreb, 1962., str. 80.

Učur, M.: *Nomotehnika u radnom pravu i pravu zaštite na radu*, Veleučilište Rijeka, Rijeka, 2007.

Učur, M.: *Socijalno pravo*, Informator, Zagreb, 2000.

Vukorepa, I.: *Kapitalno financirani mirovinski sustavi kao čimbenici socijalne sigurnosti* (doktorska disertacija), Pravni fakultet, Zagreb, 2011.

Vuković, S.: Mirovinski sustav u RH, temeljni pokazatelji, *Revija za socijalnu politiku*, 12., 2010., 1., str. 3-4, 377-391.

Vuković, S.: Mirovinski sustav u RH, *Revija za socijalnu politiku*, 17., 2010., 1., 89-112.

HARMONIZATION OF THE ACT ON RETIREMENT INSURANCE WITH EXTENDED DURATION WITH THE EU LEGISLATION

SUMMARY: According to the Stabilization and Accession Agreement between the Republic of Croatia and the European Union and its member states, the Republic of Croatia has taken on the commitment to "develop co-operation on improving health and occupational safety and to bring it up to par with the level of protection currently implemented in the Union." It is a permanent process, affecting also the health protection and safety of workers covered currently by the Act on Retirement Insurance with Extended Duration. The state will follow the tripartite principle and engage in social dialogue with trade unions and employers associations. This complex matter demands expertise in projecting (formulating) new regulations and in their implementation and monitoring. Objectively better solutions are to be arrived at through the efforts of multi-disciplinary and inter-disciplinary teams and methods (economic, sociological, labour-legal, ergonomic, social-legal and others) governing health and life safety and occupational safety in the broadest sense. Work places with special work conditions and business activities with unfavourable effects on health, as special categories, shall not be eradicated from the Act by way of a decree. Furthermore, specific categories of additionally protected, even disabled persons (workers), must not be ignored. In view of the above, the Act governing retirement insurance with extended duration needs updating. The matter is under consideration in this paper.

Key words: *health protection, worker safety, retirement insurance with extended duration, requirements of a modern social state, insurance rights*

Preliminary communication

Received: 2012-09-20

Accepted: 2012-10-03